

Hørings svar til NOU 2024:24 *Det digitale (i) livet. Balansert oppvekst i skjermenes tid*

Likestillings- og diskrimineringsombudet viser til Skjermbruketvalgets *NOU 2024:24 Det digitale (i) livet. Balansert oppvekst i skjermenes tid*. Våre kommentarer er i hovedsak knyttet til mandatet vårt, som er å fremme reell likestilling og bekjempe diskriminering på alle områder i samfunnet.

Ombudet mener at mange av skadevirkningene av barn og unges skjermbruk som utvalget identifiserer, knyttet til for eksempel søvn, avhengighet, psykisk uhelse og konsentrasjon, kan spores tilbake til de globale teknologiselskapenes forretningsmodeller.

Disse forretningsmodellene har også negative likestillingskonsekvenser. For eksempel bidrar anbefalingsalgoritmer til økt spredning av hatprat, trakassering av etniske og seksuelle minoriteter og funksjonshemmede, samt reproduksjon av kjønnsstereotyper, og økt kroppspress hos både jenter og gutter. Den digitale teknologien senker dessuten terskelen for teknologi-fasilitert vold og overgrep mot barn. I tillegg ekskluderes barn og unge med funksjonsnedsettelse i skolehverdagen og på fritiden på grunn av manglende universell utforming av digitale læremidler og dataspill.

Ombudet vil understreke viktigheten av at myndighetene setter tydelige grenser for de globale teknologiselskapenes makt og markedstilgang i Norge. Dette bør først og fremst gjøres gjennom effektiv regulering, nasjonalt og internasjonalt, dernest med tydelige råd til foresatte og resten av «laget rundt barnet», basert på et eksplisitt føre-var-perspektiv.

Ombudet anbefaler at

1. Myndighetene bør vurdere et generelt forbud mot atferdsbasert markedsføring.
2. Myndighetene må ta et større ansvar for den digitale infrastrukturen i skolen og sikre reell universell utforming av digitale læremidler.
3. Plattformene ikke setter aldersgrenser for tjenestene sine selv.
4. At myndighetene forankrer tiltak for å sikre barns rettigheter og trygghet i Europarådets kommende anbefalinger om tiltak mot teknologi-fasilitert vold mot jenter og kvinner.
5. Myndighetene utarbeider klarere råd til foresatte og barn om sosiale medier og smarttelefoner.

Vi har også en kommentar knyttet til utvalgets mandat og avgrensninger.

Utvalgets mandat og avgrensninger

Dersom man skal forstå og komme fram til gode løsninger på et samfunnsproblem, så er det avgjørende å undersøke driverne bak problemet. Derfor er det problematisk at mandatet til utvalget eksplisitt «ikke går inn på teknologien og de økonomiske drivkreftene bak barn og unges skjermbruk» (s. 77). Ombudet mener at det ikke er mulig å isolere skjermbruk, definert som «både tid foran skjerm, aktiviteter barn og unge gjør på skjermen og ulike typer innhold de blir eksponert for» (s. 24) fra plattformenes profittering av barns tid og oppmerksomhet.

For å sikre en kunnskaps- og politikktutvikling som ivaretar barn og unges digitale rettigheter trengs det en bedre forståelse av de økonomiske, sosiale og psykologiske drivkreftene bak dagens utfordringer, enn det innfallsvinkelen «skjermbruk» bidrar med. Ombudet anbefaler at myndighetene ser til rapporten [Demokratisk kontrol med tech-giganternes forretningsmodeller](#) fra til den danske regjeringens ekspertutvalg om tek-gigantene. Dette utvalget har nettopp selskapenes forretningsmodeller som utgangspunkt, både for å forstå utviklingen og å utvikle anbefalinger og politikk. Selv om Skjermbrukutvalget har innlemmet et kapittel om plattformenes rolle (kap. 5), mener ombudet at perspektivene i dette kapittelet i større grad burde gjenspeiles i tiltakene som utvalget foreslår, og særlig i rådene rettet mot foresatte og barn i ulike aldergrupper.

Utvalget har også «avgrenset arbeidet mot former for ulovlig innhold eller bruk av sosiale medier til ulovlige handlinger, for eksempel hatefulle ytringer (i strafferettslig forstand), digital vold, digitale overgrep og spredning av nakenbilder av barn og unge», og viser til dette er behandlet i Medieskadelighetsutvalgets NOU fra 2021. Men heller ikke Medieskadelighetsutvalget ser på de økonomiske driverne og infrastrukturen som ligger til grunn. Plattformene forstås her som mer eller mindre nøytral infrastruktur for skadelig innhold og praksiser. Ombudet har forståelse for at utvalget skulle gjennomgå et stort og fragmentert felt og måtte gjøre nødvendige avgrensninger. Men ved å ikke inkludere åpenbart skadelige og ulovlige praksiser fra en kunnskapsoversikt om barn og unges oppvekst i «skjermenes tid», får man heller ikke det fulle bildet av risikoene og skadene som barn kan utsettes for digitalt. Et utvalg som er såpass opptatt av «balanse», ender dermed opp med en ubalanse i situasjonsbeskrivelsen de legger til grunn for sine råd og tiltak.

Myndighetene bør innføre et generelt forbud mot atferdsbasert markedsføring

Ombudet mener at mange av utfordringene som utvalget identifiserer kan spores til egenskaper de store teknologiselskapenes forretningsmodeller. Vi støtter derfor forslagene som adresserer disse - som at myndighetene må prioritere å gjennomføre forordning for digitale tjenester (DSA) i norsk rett. Vi mener også det er viktig at myndighetene går i bresjen for internasjonal og effektiv regulering av avhengighetsskapende egenskaper ved sosiale medier og pengespill-liknendelementer i dataspill.

Dagens digitale miljøer, og da særlig sosiale medier, bidrar til å forsterke og intensivere en rekke «analoge» problemer blant barn og unge, som for eksempel mobbing, hets og trakassering, kroppspress og kjønnsstereotyper. I tillegg bidrar digitale plattformer til å senke terskelen for å begå straffbare handlinger som seksuelle overgrep og hatefulle ytringer. EUs forordning for digitale tjenester (DSA) omfatter et forbud mot atferdsbasert markedsføring mot barn og unge, men ombudet mener at myndighetene må jobbe for et generelt forbud. Mange av skadevirkningene av denne formen for markedsføring, rammer alle internettbrukere, barn så vel som voksne. I rapporten [Kommersiell utnytting av barn og unge på nett](#) peker Forbrukerrådet på at dersom en skadelig praksis endres for alle brukere, og ikke bare for dem under 18 år, så kan heller ikke selskapene bak tjenesten gjemme seg bak at de ikke visste (eller ikke ville vite) at brukeren var et barn.

Et forbud mot atferdsbasert markedsføring vil kunne bøte på mange av problemene ved dagens digitale miljøer. Ombudet viser til Personvernkommisjonens forslag om at regjeringen bør utrede hvorvidt et slikt forbud kan og bør gjennomføres på nasjonalt nivå. Dette er også i tråd med [Storingsvedtak 196, Representantforslag om bedre personvern på sosiale medier](#).

Staten bør ta mer ansvar for den digitale infrastrukturen i skolen og sikre reell universell utforming av digitale læremidler

Mange barn og unge med funksjonsnedsettelse møter store barrierer når det gjelder universell utforming av digitale læremidler i skolen. Dette hindrer deres deltakelse, inkludering og tilgang på informasjon. Utvalget peker på undersøkelser som viser at både skoleeiere og skoleledere opplever det som krevende og komplisert å gjøre gode vurderinger ved innkjøp av digitale læremidler. Derfor støtter ombudet utvalgets oppfordring om at staten bør ta et større ansvar for den digitale infrastrukturen i skolen. For eksempel kan staten la større fagmiljøer gjøre vurderinger av universell utforming, personvern og sikkerhet, slik at skolene kunne hatt en «pool» av kvalitetssikrede læremidler å velge mellom. På den måten vil man også kunne sikre prinsippet om lokal handlefrihet i skolen.

Arbeidet for en trygg digital oppvekst må forankres i internasjonale konvensjoner om å bekjempe kjønnsstereotyper og teknologi-fasilitert vold mot jenter og kvinner

Utvalgets kunnskapsgjennomgang viser at det er kjønnsforskjeller i gutter og jenters digitale liv. Blant annet er sammenhengen mellom sosiale medier og psykisk uhelse sterkere for jenter. Jenter som spiller dataspill er også særlig utsatt for kjønnsbasert hets og trakassering. Generelt er jenter ekstra utsatt for såkalt teknologi-fasilitert kjønnsbasert vold, for eksempel trakassering, seksuell utpressing og spredning av intime bilder. Dette gjelder særlig på sosiale medier, hvor de i større grad enn gutter eksponeres for skadelige skjønnhetsidealer og seksualisering. Arbeidet for å sikre en trygg digital oppvekst for barn og unge bør derfor ha et tydelig interseksjonelt kjønnsperspektiv. Ombudet minner om at myndighetene har ansvar for å bekjempe kjønnsstereotyper gjennom tilslutningen til FNs kvinnekonvensjon. Vi anbefaler videre at myndighetene legger Europarådets kommende anbefalinger om tiltak mot teknologi-fasilitert vold mot jenter og kvinner til grunn for dette arbeidet.

Plattformene bør ikke selv sette aldersgrenser for egne tjenester

Ombudet støtter utvalgets vurdering i at aldersgrensene bør tilpasses de ulike tjenestenes innhold og funksjoner. Men det bør ikke være plattformene selv som setter aldersgrensen. Å la de samme aktørene som har laget tjenester som er ment å holde på brukerens oppmerksomhet for enhver pris selv sette aldersgrensen er naivt. For eksempel viste en [datalekkasje fra Meta](#) (som da het Facebook) at selskapets var klar over at Instagram hadde skadeeffekter for tenåringer, men at profitt hensyn gikk foran. Som utvalget påpeker, er det påfallende at TikTok og Snapchat er opptatt av å understreke at de ikke lenger kan defineres «sosiale medier», nå som sosiale medier reguleres strengere av EU.

Myndighetene utarbeider klarere råd om sosiale medier og smarttelefoner

Utvalget peker på at vi ikke har det fulle bildet av langtidseffektene av skjermbruk blant barn og unge. Samtidig viser utvalgets kunnskapsgjennomgang at skjermbruk fortrenger søvn, bidrar til psykisk uhelse og utfordrer barns konsentrasjon og læring. Et tilbakevendende tema i utredningen er dessuten at barn og unge har store problemer med å legge fra seg skjermene. Dette er alvorlig nok til at føre-var-prinsippet må være førende for regulering. Føre-var-perspektivet må også i større grad gjenspeiles i tydeligere anbefalinger knyttet til skjermbruk for barn og unge.

Utvalgets råd tar ikke høyde for makt- og kunnskapsasymmetrien mellom teknologiselskapene på den ene siden, og de enorme ressursene de bruker for å holde på vår oppmerksomhet, og foreldre og foresatte som strever med å sette grenser for både egen og barns skjermbruk på den andre. Ombudet etterlyser klarere råd som gjør det lettere for foresatte og resten av «laget rundt barnet» å veilede, og å forklare og sette grenser i barn og unges digitale liv.

Når det gjelder de øvrige temaene som går utover ombudets mandat, stiller vi oss bak Forbrukerrådets høringssvar.

Med vennlig hilsen

Likestillings- og diskrimineringsombudet